

Sammlaren

Tidskrift för
svensk litteraturvetenskaplig forskning
Årgång 98 1977

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Peter Hallberg

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

UTGIVEN MED UNDERSTÖD AV

HUMANISTISK-SAMHÄLLSVETENSKAPLIGA FORSKNINGSRÅDET

Byron i svensk litteratur

Av ERIK FRYKMAN

I

Det är ett välkänt och något beklämmande faktum att 1800-talets svenska orientering i den rika samtida engelska litteraturen långt in på århundradet var bristfällig. Urvalet av recenserad, omdiskuterad och översatt litteratur var också minst sagt nyckfullt: flera av de största författarna förblev i det närmaste okända, medan ett antal sekunda skribenter blev över hövan observerade. En koncis kartläggning har givits av Staffan Björck i »Engelskt på den svenska litteraturmarknaden under 1800-talet».¹

Det är lika känt att av de tidigare 1800-talets stora brittiska författare det egentligen endast var två som tilldrog sig omedelbart och verkligt intresse, och vilkas inflytande på ett flertal svenska författare skulle bli märkbart under lång tid framåt, nämligen Walter Scott och Byron. Av Jane Austen översattes endast två romaner,² av Maria Edgeworth mest diverse berättelser för barn, och ingen av de betydande romanerna med irländsk bakgrund. Den kritiska uppmärksamhet som hon bestods av C. J. Lénström och J. E. Rydqvist kan inte gärna ha varit av någon större vikt.

Av de romantiska poeterna blev utom Byron Thomas Moore i icke obetydlig utsträckning läst och imiterad, medan intresset för Wordsworth, Coleridge, Shelley och Keats var så gott som obefintligt och bilden av dem, som bl. a. Kurt Aspelin påpekat i sin doktorsavhandling,³ kunde vara groteskt missvisande. Ett värtaligt vittnesbörd om samtidens perspektivlöshet i fråga om den romantiska epoken i England är en passus i Rydqvists tävlingsskrift för Svenska akademien, *Framfarna dagars vittra idrotter i jämförelse med samtidsens*.⁴ Framställningen om den engelska samtida litteraturen behandlar till allra största delen Scott och Byron, i någon mån också Moore och Maria Edgeworth. The Lakists omnämns på en sida. Beträffande andra poeter konstaterar Rydqvist att de är »Föga kände utom hembygden» och räknar så upp dem: »... Rogers, Campbell, Crabbe, Wolcott (Peter Pindar), Montgomery, Wilson, Shelley, Milman, Joanna Baillie — alla inbördes mycket olika.»⁵ Det kan

¹ *Lundaforskare föreläser*, 8, 1976, s. 104–117.

² *Familjen Elliot. Skildringar af engelska karakterer* (dvs. *Persuasion*), 1836, och *Emma, eller Talangen att uppgöra partier för sina vänner*, 1857. Det dröjde f. ö. ända till 1920 innan nästa översättning kom (av *Pride and Prejudice*).

³ *Poesi och verklighet*, Lund, 1967. Se t. ex. s. 23 och 222. Den första längre behandling av

Shelley på svenska som jag känner till är den varmt uppskattande studie som A. Th. Lysander gav i *Ny illustrerad tidning*, 1878, senare publicerad i *Chr. Cavallin och A. Th. Lysander, smärre skrifter i urval*, Sthlm 1891.

⁴ SAH, 1829. Skriften separattrycktes också. Se C. Santesson, *Joban Erik Rydqvist*, Sthlm, 1944, s. 32.

⁵ SAH, 1829, s. 507.

nog också anses betecknande att i en så omfattande brevväxling som den mellan Atterbom och B. v. Beskow (*SAH*, 36–38, 1925–27) Byron är den ende engelske romantiske poet som förs på tal, utom ett sent omnämnande av Burns.

I fråga om Scotts inflytande i Sverige är Erik Lindströms *Walter Scott och den historiska romanen och novellen i Sverige* (Göteborg, 1925), pionjärbetet. Kännedomen om Byron och den roll han spelade för svenska författare under det tidigare 1800-talet kartlades så tidigt som 1912 av Gunnar Biller i »Byron i den svenska litteraturen före Strandberg»,⁶ en artikel som av förklarliga skäl inte är helt fri från felaktigheter, men som är en kunskapsrik och grundläggande studie. Biller uppehåller sig först vid hur och när Byron blev känd i Sverige. Omnämmanden kom så tidigt som 1814, dvs. kort tid efter det att hans ryktbarhet grundlagts i England. Den kritiska strömkantring i riktning mot engelsk litteratur som inträffade kring 1820 sammanhänge intimt med det intresse för Byrons person och verk som stegrades markant genom nyheten om hans död i Grekland 1824. Biller följer debatten mellan *Argus* och *Svensk Litteratur-Tidning* och andra inlägg för eller emot, nämner några av de första översättningarna av såväl korta som längre dikter och går därpå in på de intryck som några av de stora samtida svenska författarna, främst Tegnér och Atterbom, tagit av Byron, för att slutligen koncist karakterisera de talrika epigonalster som antingen tar upp episoder ur Byrons liv eller, oftare, ger uttryck åt vad deras författare trodde vara en byronsk anda av världssmärta.

Sedan Biller skrev sin artikel, har Byroninflytandet behandlats i ett flertal litteraturhistoriska undersökningar. Utan alla anspråk på fullständighet eller utförlighet skall här en översikt med diverse synpunkter ges av några av dessa senare studier.⁷ Det andra syftet med denna artikel är att ge en del fakta om och synpunkter på de talrika översättningarna av Byrons längre verk (kortare dikter kommer endast i undantagsfall att beröras), från Nicanders av *The Lament of Tasso* och Henrik Thomanders av *Manfred* över C. V. A. Strandbergs utomordentliga men sorgligt lite beaktade insats vid seklets mitt till det fåtal nya som kom omkring 1880. En kommenterad översikt av tolkningarna till svenska har mig veterligen inte givits, om man undantar Billers notiser om de allra tidigaste och de avsnitt av Per Hallströms minnesteckning över Strandberg i Svenska Akademin (1910) som ägnades åt översättarverksamheten.⁸

⁶ *Sammlaren*, 1912, s. 123–165.

⁷ Jag vill tacka professorerna Staffan Björck och Örjan Lindberger samt docent Ulf Wittrock för värdefulla påpekanden. Om jag gjort flagranta förbiseenden är felet inte deras. Här skall också nämnas en otryckt uppsats från Litteraturvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet, av P. A. Tjäder. Den behandlar kortfattat Santessons och Werins nedan nämnda artiklar om Atterbom resp.

Tegnér och mera utförligt de romantiska epigonerna.

⁸ En första förteckning gjordes av F. Holthausen i »Skandinavische Byron-Übersetzungen», *Englische Studien*, XXV, 1898, s. 325–328.

Det norska materialet har redovisats av Sigmund Skard i »Byron i norsk litteratur i det nittende hundreåret», *Edda*, 39, 1939, s. 67–144.

II

Det är slående att Byrons namn har kommit på tal vid behandlingar av nästan alla de betydande och flera av de mindre författarna från 1800-talets början. Det är naturligt att i flera undersökningar diskussionen av Byroninflytandet inte intar någon särskilt central plats. Tendensen att vilja påvisa inflytande och imitation är fullt förklarlig med tanke på 1820-talets enorma intresse för Byron; och detsamma kan sägas om spårandet av Byronimpulser i perioden efter publicerandet av den del av Brandes' *Hovedstrømninger* genom vilken Byron på nytt kom att ställas i rampljuset, i en starkt subjektiv framtoning.

En fråga som sällan tycks ha ställts av de forskare som berört Byrons inflytande, är i vilken utsträckning de svenska författarna eller kritikerna hade en någorlunda allsidig och rättvisande bild av mannen och hans verk. Material – visserligen allt annat än objektivt – saknades inte. Jeffrey och Scott bland andra hade recenserat och allmänbedömt honom, redan 1824 kom Thomas Medwins *Journal of the Conversations of Lord Byron at Pisa*, översatt till franska och tyska samma år, och 1830 Thomas Moores *Letters and Journals of Lord Byron* med dess insprängda biografiska notiser.⁹ Bland andra Biller, Carl Santesson i »Atterboms Byron-dikt»¹⁰ och Algot Werin i »Tegnér's byronism»¹¹ har visat hur sådant material blev känt, bedömt och utnyttjat. Det bör här f. ö. också nämnas att den engelske editören och genealogen Sir Samuel Egerton Brydges' korta arbete, *An Impartial Portrait of Lord Byron as a Poet and a Man* från 1825 blev det första arbete om Byron som i bokform publicerades i Sverige, i en översättning av E. W. Ruda, under titeln *Opertisk skildring af Lord Byron såsom skald och menniska* (1831). Skriften är mycket typisk för tidens på en gång förhålligande och moraliskt förfasade inställning, men den är i sistnämnda avseende nyanserad och närmast apologetisk. Huruvida den utövade något inflytande i Sverige är mig inte bekant.¹²

Att det tidiga 1800-talets svenska författare och kritiker var gripna av Byrons frihetspatos, sådant det tog sig uttryck i hans hellenism och hans avsikt att delta i det grekiska befrielsekriget, är tydligt. Det trotsiga och vad man trodde demoniska slog också an, även om det väckte blandade känslor. Men hade man klart för sig hur föga bilden av Byrons hjältar i de tidigare versberättelserna överensstämde med hans egen sammansatta natur? Var man medveten om att han hållit ett radikalt, arbetarsympatiserande jungfrutal i Överhuset? Tog man över huvud taget fasta på hans swiftska indignation över krigstidsprofiterande, över mänsklig brutalitet och kallsinnighet inför lidande och

⁹ Samma år kom också den första regelrätta biografien, *The Life of Lord Byron*, av John Galt, ett obetydligt arbete.

¹⁰ *Samlaren*, 1933, s. 122–150.

¹¹ *Lunds universitets årsskrift*, N. F. Avd. 1, bd 42, 1946, s. 245–315. I referenser till Werins artikel följer jag dess separata paginering.

¹² Det finns ett fåtal separattruckta studier på

svenska över Byron. 1870 trycktes i Åbo ett föredrag, *Om Lord Byron*, av E. Rönnbäck. 1916 kom Erik Björkmans *Lord Byron*. G. Åman-Nilsson utgav diverse biografiska Byronstudier åren 1915–17, inklusive ett urval brev och dagböcker i översättning. André Maurois' biografi kom i översättning 1930.

död, så som detta kommer till uttryck i några av sångerna i *Don Juan*? Hade man blick för hans vägran att ta sig själv på blodigaste allvar, så som Wordsworth gjorde, och att en sådan beslutsamhet nog ofta ligger bakom den lätthet varmed han inom ramen för en och samma stans kunde förpassa sig från allvarliga stämningsslägen¹³ och åsikter till det uppslupna, det ekivoka, det självvironiska? Endast en svensk forskare, nämligen Carl Santesson, tycks mig ha ställt i varje fall några av dessa frågor, och han har gjort det på ett utomordentligt klart sätt både i monografen över Rydqvist (s. 46 ff.) och i den nämnda artikeln om Atterbom (s. 137). Men inte ens han har frågat sig två saker som förefaller viktiga i sammanhanget: hur många hade verkligen läst *Don Juan*, och hur många hade kunnat tränga in i dikten, se dess bottnar, förstå dess allusioner? När man prisade och/eller fördömde den, vad slags direkt inhämtade intryck byggde man på?

Frågan om själva språkförståelsen kan verka meningslös, därför att den är så svåråtkomlig: endast när det gäller översättarna kan man med någon grad av visshet säga vad de begripit eller missuppfattat. Man skulle behöva veta något om de individuella författarnas insikter i engelska. Undervisning i moderna främmande språk infördes vid de svenska gymnasierna gradvis från och med 1807 års skolordning, och då endast i franska och tyska; även om undervisning, också i engelska, vid olika lärosäten inklusive universiteten då och då förekommit tidigare.¹³ Men det är knappast troligt att särskilt gedigna kunskaper i engelska förefanns annat än hos människor med brittiskt påbrå, eller livliga brittiska förbindelser, eller starka specialintressen. I ett roligt brev som Hans Järta skrev till Beskow från Uppsala i november 1825 ondgör han sig bland annat över inrättandet av estetikprofessuren och säger på tal härom: »Att efterpladdra Tyska och Svenska fraser, mer eller mindre klingande av filosofiskt bjellerspråk, att prisa Shakespear och fördöma Pope, någon gång även Byron, utan att kunna nog engelska för att läsa någondera . . . sådant är allt vida lättare, än att studera Latin och Grekiska eller någon Vetenskaps elementer.»¹⁴ Hur rätt- eller felvisande Järtas teckning av en akademisk situation än må vara, kan man säkerligen säga att för dem som hade tillägnat sig någorlunda goda kunskaper i engelska bör det ha varit relativt lätt att läsa Byrons lyriska dikter och tidiga versberättelser, men betydligt svårare att ha gehör för de skiftande tonlägena i *Don Juan*. Ätminstone ett vittnesbörd har man för övrigt, nämligen Atterboms nedgörande artikel om dikten i *Svensk*

¹³ Se härom t. ex. K. Nordlund, *Översikt av de svenska gymnasiernas historia intill år 1820*, Sthlm, 1914, Albert Falks historik över Strängnäs gymnasium i *Regium Gustavianum Strengnense MDCXXVI–MCMXXVI*, Strängnäs, 1926, och för Uppsala universitets vidkommande Johannes Söderlinds artikel om ämnet engelska i *Faculty of Arts at Uppsala University. Linguistics and Philology*, Uppsala, 1976.

Just då denna artikel går till tryckning publicerades Ingar Bratts doktorsavhandling *Engelskundervisningens framväxt i Sverige. Tiden före 1850*, i *Årsböcker i svensk undervisningshistoria*, 139, Lund, 1977.

¹⁴ Hans Järtas och Bernhard von Beskows brevväxling, I–IV, Sthlm, 1929–33, del III, s. 99.

Litteratur-Tidning 1824 (nr 94 och 96), skriven med anledning av *Argus'* lovprisande av den. Där ryms en del ganska häpnadsväckande okänslighet, som Santesson i sin eljest inträngande artikel förbigått. Bland annat säger Atterbom (sp. 750) att det efter fjärde sången inte finns en enda ens med medlidande tecknad gestalt, och att Byron i skildringen av belägringen av Ismail i åttonde sången »leker, liksom katten med råttan, i glädje åt dödsqvalen» (sp. 752). Hela artikeln präglas av en sådan skev syn på verket.

Bidraget ger förresten också ett svar på frågan angående svenska författares bekantskap med dikten: Atterbom bekänner öppet att han bara läst de första elva sångerna. (Därtill kan man visserligen säga att ytterligare läsning knappast skulle ha åstadkommit någon förändring av hans intryck.) Det förefaller också betecknande att när Tegnér — som i sin mentala motsägelsefullhet tycks stå Byron närmare än någon annan svensk författare i samtiden — år 1840 i ett brev till Beskow omtalar att han umgås med planer på en vidlyftig resedikt, är det bara *Childe Harold* han tänker på som förebild¹⁵ — *Don Juan* nämner han inte, och det förefaller inte fastställt att han någonsin skulle ha läst hela dikten. I en anteckning, som enligt Werin (s. 32) härstammar från mitten av 1820-talet, säger Tegnér att han endast sett de två första sångerna. Werins påstående (s. 41) att Tegnér senare skulle ha läst hela verket bekräftas inte uttryckligt av det brev till Martina von Schwerin av 30 okt. 1825 varpå antagandet tycks byggas. När han i brev till henne 1 dec. samma år säger att han börjat »förstå och värdera Byron mer än förr» och omedelbart tillägger att han finner »Ett visst förakt för det tvåbenta hundsläkte som kallas *människor*» försvarbart, skulle man mycket väl kunna tänka sig att han haft Byrons bitska ord i *Don Juan* VII, strof 7, i tankarna:

Dogs, or men!—for I flatter you in saying
That ye are dogs—your betters far ...

Werin gör inte en sådan jämförelse, men även om han inte tycks ha visat att Tegnér läst hela dikten, pekar han på omständigheter som gör det mer än sannolikt att lektören kom att omfatta betydligt mer än de två första sångerna.

Nu bör man förmodligen räkna med att det var de tidiga versberättelserna, inklusive *Childe Harold*, som blev mest uppmärksammade och lästa under 1800-talets början, och det var ju också de, eller några av dem, som blev tidigast översatta i Sverige (se nedan). Men *Don Juan* åberopas alltså av mer än en svensk författare under det tidiga 1800-talet, också för bedömningen av Byron som människa, och frågan om helhetsbilden av diktaren och hans konstnärsskap är därför inte obefogad.

Den har för övrigt sin relevans även för åttio- och nittiotalen och för litteraturforskningen kring den periodens författare. Hos en så kringlyst forskare som John Landquist kan man få läsa att »Grundmotiven i Byrons diktning äro skuldkänslan och trotset»¹⁶ — det är som om *Don Juan* och de

¹⁵ Werin, s. 63.

¹⁶ *Gustaf Fröding. Hans levnad och verk*, Sthlm, 1927, s. 251.

andra satirerna inte existerade. De fåtal gånger som Byron nämns i Strindbergs hitintills i Strindbergssällskapets utgåva publicerade brev, är det fråga om perifera ting – undantaget är ett brev av 30 sept. 1874, i vilket Strindberg på samma gång kallar Beethovens kvartetter »bara dynga» och om *Manfred* säger: »det var stort och försonade mig något med det förflutna!»¹⁷ Om Fröding vet man att han flitigt läste *Don Juan* under sitt första år i Uppsala,¹⁸ men forskningen om de impulser han hämtat från Byron pekar mest i riktning mot andra verk (jfr nedan). Den enda stora svenska författare från 1800-talet jag känner till som sagt att av Byrons arbeten *Don Juan* var favoriten är faktiskt Selma Lagerlöf.¹⁹

III

Impulserna från Byron tog sig redan tidigt flera slags uttryck: hans liv och gärning bedömdes i artiklar och privatbrev; mer eller mindre typiska karaktärer, situationer, landskapsskildringar, stämningar och berättarmanér efterliknades i dikt; dikter skrevs om honom; och han översattes. Den ambivalenta inställningen till honom, som till stor del hade sin grund i förutfattade meningar, tidigare huvudsaklig orientering i kontinental litteratur, bristfällig kunskap eller kunskap härledd från markant subjektiva källor, är utpräglad hos de två tidiga svenska 1800-talsförfattare åt vilka de mest ingående studierna av Byroninflytandet ägnats, nämligen Atterbom och Tegnér.

I »Atterboms Byron-dikt» följer Santesson den svenske skaldens attityder gentemot den engelske från det första omnämmandet via de ovan berörda kritiska artiklarna och andra uttalanden till distikadikten »Byron», tillkommen någon gång mellan 1828 och hösten 1829. Det är en berömvärd klagörande artikel, som inte döljer fördomarna hos Atterbom, men som också betonar svårigheterna att ha perspektiv på Byrons psykologi och dikt vid tiden i fråga. Det inte minst intressanta är Santessons uppvisande av i hur hög grad Atterboms bild och inställning bestämdes av tyska läsintryck och av förkärleken för tysk idealistisk livsåskådning. Santesson har också gjort ett rön om Atterboms dikt: den är på flera ställen präglad av den österrikiske poeten J. C. von Zedlitz' canzon »Todtenkränze». Bilden av Byron i Atterboms dikt blir, som Santesson visar, psykologiskt verklighetsfrämmande i sitt framhävande av det våldsamt lidelsefulla och titaniska. Dikten utgör kulmen på den omsvängning i Atterboms inställning, som börjat göra sig märkbar något år tidigare, men alltså är synen ambivalent: Atterbom sträcker sig nu så långt som till att

¹⁷ Volym I, s. 127, och se T. Eklunds not s. 129 angående Strindbergs tidigare planer på att översätta Byrons drama.

¹⁸ Se Henry Olsson, *Fröding. Ett diktarporträtt*, Sthlm, 1967 (upplagan i PAN-böcker), s. 168.

¹⁹ Se Vivi Edströms doktorsavhandling *Livets stigar. Tiden, handlingen och livskänslan i Gösta Berlings saga*, Sthlm, 1960, s. 178, ett citat från en intervju med författarinnan av Elis Andersson 1928.

prisa *Cain* och *Don Juan*, och han har fått blick för Byrons ironi; men han kan inte låta nöja sig med detta utan måste strax före diktens slutparti hänvisa till en annan och högre art av dikt:

Som befriar, ej blott sliter de dödligas bröst;
Som vill rena, ej blott förtära det lengtande hjertat.

Åtminstone två andra forskare har senare uppehållit sig vid Atterboms svårigheter att helt acceptera Byron, nämligen Kurt Aspelin (a. a., bl. a. 44) och Holger Frykenstedt i *Atterboms sagospel Lycksalighetens ö* (Lund, 1951). Båda sätter in Atterbom i det kritiska tidsperspektivet, och Frykenstedt framhäver (s. 316) hur Atterbom i *Svensk Litteratur-Tidning* 1822 betecknar Byron som »en snillrik och glänsande repräsentant af sin samtids andliga sjuklighet» – därvid jämförande honom med E. T. A. Hoffmann – men hur han i samma artikel hoppas på en ny romantik och andlig förnyelse från den engelska litteraturen. Det är sannerligen en omständigheternas ironi att han aldrig kom att lära känna vare sig Coleridge eller Wordsworth.

Frykenstedt behandlar också (s. 323–327) vad han ser som byronska stämningar i *Lycksalighetens ö*, speciellt i ett parti, där han tror att Thomanders 1826 utgivna översättning av *Manfred* kan ha spelat in.

I slutet av sin artikel om Atterboms Byron-dikt gör Santesson gällande att Atterbom på en central punkt kommer Tegnér mycket nära i uppfattningen av Byron, nämligen i synen på dikten som något som skall ge harmoni. Han åberopar här det brev som Tegnér skrev till Martina von Schwerin den 2 sept. 1820, efter läsningen av *Childe Harold*. Det är lockande att påminna om att det är just i detta brev som Tegnér ondgör sig över »detta honungssöta, trånsjuka, Atterbomska pjunk varmed våra rimmare för dagen vilja övertyga oss om sin poetiska kallelse».

Santessons parallellisering får emellertid läsas med försiktighet: redan Biller visade på Tegnérns varierande attityder till Byron, och i Werins ovan nämnda studie är detta grepp fast och säkert genomfört. Tegnérns reaktioner ses hela tiden i relation till hans skiftande själstillstånd. Werin följer liksom Santesson gången av Tegnérns bekantskap med Byrons verk; men dessutom pekar han på möjliga inflytelser i diktverken, främst *Axel*, *Fritiofs saga* och »Mjältsjukan».

Werin tar i olika sammanhang fram Tegnérns kännedom om engelska författare: Shakespeare, Milton, Scott, Byron och Moore nämns, och även om detta väl inte ger fullständig täckning, förefaller urvalet karakteristiskt. Werin citerar också Tegnérns välkända, bekymmerslöst generaliserande påstående om engelska författares sätt att handskas med »det så kallade patos»: »De fleste engelsmän ha i detta avseende alltid något *slaktareaktigt* och bödelsmässigt.»²⁰

Tegnér tycks i varje fall ha gjort sig väl hemmastadd med många av Byrons arbeten, och det är tydligt att han börjat läsa dem innan något av dem kom i svensk översättning. Werin citerar bl. a. (s. 20ff.) hans uttalande från 1822 om

²⁰ Citerat efter Werin, s. 54.

Cain som en »djävulens Theodicé» och några aforismer från ungefär samma tid, i vilka Tegnér visar klok bedömning av de tidiga versberättelserna, och även av dramat *Marino Faliero* – det är uppfriskande att se att han läst även detta, eftersom det intresse för Byrons läsdramer som eljest kunnat beläggas i Sverige vid denna tid verkar inriktat på *Cain*, *Heaven and Earth* och *Manfred*.²¹

Werin visar hur Tegnér under sin kris åren 1824–26 blev mera mottaglig för Byron: »Han kom till en ny uppskattning av den lidelsefulla subjektivismen, det mörkt patetiska i hans diktning.» (s. 44) Liksom Atterbom svänger han emellertid i stämningarna, avvisar en jämförelse mellan sig själv och Byron och finner Medwins *Conversations* (se ovan s. 60) ointressanta – Atterbom hade karakteristiskt nog funnit dem motbjudande.²² De senare årens uttalanden är emellertid mycket positiva, så i tionde strofen av dikten till Franzén, med dess hyllning till »store Byron» och kravet på att i dikt ta fram det subjektiva, och i det ovan (s. 62) nämnda brevet till Beskow från 1840, där han säger: »Men huru härlig är icke Byrons Lyrik och ännu mer hans Didaktik.»²³ Byron skulle säkert ha blivit häpen och föga smickrad över att kallas didaktisk.

Impulser från Byron i Tegnérns dikter hade redan Biller uppehållit sig vid, speciellt i fråga om *Axel*.²⁴ Werin är på det hela taget återhållsam i iakttagelser av detta slag (se t. ex. s. 29 och 43 f.). Vid ett tillfälle säger han någonting en aning oöverlagt, nämligen att Fritiof i »Avskedet» talar »Inte alldeles olikt en modern kärlekshjälte som Don Juan . . .» (s. 43). Don Juan talar ju knappast i Byrons dikt och har, som Atterbom mycket riktigt påpekade i sin artikel i *Svensk Litteratur-Tidning*, en oftast ganska passiv roll. Werin ser också impulser från Byron både i Tegnérns melankoliska självbespeglning och i synen på kärlekens frihet (se s. 57 ff.), och det må vara sant, men man får hålla i minnet dels att sådan självbespeglning hos Byron med yttersta lätthet avlöses av konträra stämningar och knappast är särskilt frekvent, dels att hans syn på kärleken och kvinnorna är lika sammansatt som Tegnérns.

Byron hade publicerat *Hours of Idleness* och *English Bards and Scotch Reviewers* när Geijer företog sin engelska resa, men berömd hade han ännu inte hunnit bli, och han nämns inte i Geijers reseberättelse. Det var ännu Scott som dominerade som populär poet, och om hans *Lay of the Last Minstrel* uttalar sig Geijer mycket nedlåtande.²⁵ Det dröjde, som Elsa Norberg påpekat,²⁶ innan Geijer fick upp ögonen för engelsk litteratur. Trots hans resa, och trots den förtrogenhet med brittisk tidskriftslitteratur som han förvärvade bl. a. genom

²¹ I Danmark är det en del av dramerna som blir först översatta, medan i Sverige Thomanders *Manfred* länge var det enda: jfr nedan.

²² Santesson's artikel, s. 127.

²³ Werin, s. 69 f. (om dikten till Franzén) och 63.

²⁴ Biller, s. 136.

²⁵ Se reseberättelsen i A. Blanck, *Geijer i Eng-*

land 1809–1810, Sthlm, 1914, s. 273. Helt annorlunda uttalar Geijer sig om Scotts poesi i recensionen av Lockharts biografi i *Litteraturbladet*, febr. 1839 (*Samlade skrifter*, 1923–31, VIII, s. 341–364).

²⁶ *Geijers väg från romantik till realism*, Uppsala, 1944, se s. 260–263, 303 f.

Läsesällskapet i Uppsala,²⁷ tycks nyorienteringen liksom hos Atterbom till stor del ha bestämts via tyska kanaler: genom Amalia von Helvig och genom resan i Tyskland. Liksom Tegnér faller han, i ett brev till Brinkman 1823, ett luftigt generaliserande yttrande om engelsk litteratur som idéfattig och om den samtida engelska poesin som fabriksmässigt deskriptiv. Det andra, helt motsatta yttrandet, kommer i ett brev till Beskow 1826, där han råder denne: »... gif fan att både *antikisera* och *romantisera*!» Det är tid att vända sig till det verkliga livet, fortsätter han, och häri ser han den engelska poesins överlägsenhet: »Den innehåller trogen eller idealiserad *verklighet*, såsom hos W. Scott, eller en trogen målning av verklig poetisk individualitet, såsom hos Byron.»²⁸

Omigen dessa två, alltså, och som Elsa Norberg på annat ställe i sin undersökning påpekat (s. 425), kontrasterade Geijer i *Litteraturbladet* 1939 de båda. Här nämner han för övrigt också den »hjärtats stillare, fredliga sång, vänd från världen», som Wordsworth odlat.²⁹

Någon närmare precisering av hans tankar om Byron än dem han gav i brevet till Beskow tycks inte finnas. Det förefaller ganska missvisande när Elsa Norberg (s. 304) säger att han hos Byron mötte »vikingalynnets romantiska oro».

I ett brev till Atterbom säger Almqvist att han hört sin diktning jämförd än med Beethoven, än med Byron eller Victor Hugo.³⁰ Detta förefaller symptomatiskt: man använde nog gärna under den perioden Byron som jämförelseobjekt utan att närmare tänka sig in i hur långt likheterna räckte. I 1900-talets forskning om Almqvist visar det sig att jämförelserna blir tämligen allmänt hållna, och att inflytelser behandlas med försiktighet eller rentav med skepsis. Man finner tendensen redan hos Martin Lamm i *Studier i Almqvists ungdomsdiktning*,³¹ och den fortsätts hos Olle Holmberg i *C. J. L. Almqvist från Amorina till Colombine* (Stockholm, 1922), bl. a. på tal om »byronismen» i Arimangestalten.³² Både Holmberg och senare Henry Olsson i *Carl Jonas Love Almqvist till 1836* (Stockholm, 1937) påtalar likheter mellan *Ferrando Bruno* och *Manfred*,³³ men Olsson tillägger att andan i flera partier av Almqvists arbete är för genuint personlig för att man skall ha skäl att tala om inflytelser. De av Olsson påtalade spåren av Byron i *Ramido Marinesco* och *Baron Julius K** (s. 290, 332) är tämligen vaga.

Inte heller för Runeberg tycks Byron ha spelat någon avgörande eller

²⁷ Om Geijers roll där, se A. Wiberg, *Läsesällskapet i Uppsala under dess första utvecklingskede 1797–1824*, Sthlm, 1958.

²⁸ *Samlade skrifter*, XIII, s. 587. E. Norberg citerar delvis, s. 303.

²⁹ *Samlade skrifter*, VIII, s. 353. Graden av Geijers förtrogenhet med Wordsworths poesi framgår inte.

³⁰ *C. J. L. Almqvist. Brev 1803–1866*. Ett urval

... av Bertil Romberg, Sthlm, 1968, s. 88.

³¹ *Samlaren*, 1915, se s. 88.

³² Se not 2, s. 52.

³³ Holmberg, s. 149, Olsson, s. 186. Holmberg nämner här att redan Thomander (i en kort studie över Almqvist) gjort en jämförelse mellan *Ferrando Bruno* och *Manfred* (i *Skrifter*, III, s. 56). Thomanders påpekande är hållet i mycket allmänna ordalag.

varaktig roll. Gunnar Tideström har i *Runeberg som estetiker* (Helsingfors, 1941, s. 190f.) före någon annan påvisat stämnings- och situationslikheter mellan *Manfred* och *Svartsjukans nätter*, men han påpekar också (s. 213) att intrycken från de serbiska folksångerna trängde ut det byronska inflytandet hos Runeberg.

Det bör för övrigt nämnas att Tideström (s. 33–37) ger en koncis sammanfattning av synen på Byrons diktning hos svenska författare på 1820-talet, och att han (s. 66f.) ger intressanta upplysningar om tidigt intresse för Scott och Byron i Finland.

När det gäller de mindre författarna från perioden är spåren av Byron i regel tämligen diffusa. Det är betecknande att Frykenstedt i *Ny illustrerad svensk litteraturhistoria* (III, s. 118) talar om Vitalis' »stolta trots» som besläktat med Byron. Paul Fröberg pekar på några reminiscenser hos Böttiger.³⁴ Bernhard von Beskow skrev i juli 1825 till Hans Järta och berättade att han höll på med en översättning av *Manfred*; i ett senare brev samma år erbjöd han den till införande i *Svea*.³⁵ Den blev dock aldrig publicerad, säkerligen emedan Thomanders kom före.

Tydligare intryck av Byron finner man, som först Biller³⁶ och senare Gunnar Lokrantz i sin doktorsavhandling³⁷ visat, hos Nicander. Lokrantz korrigerar Biller, som han anser ha underskattat Byronimpulserna. Nicander blev den veterligen förste som översatte en längre dikt av Byron, nämligen *The Lament of Tasso* (jfr nedan). Lokrantz har bland annat övertygande visat på ekon från *The Corsair* och *Childe Harold*, t. ex. i dikten »Fosterlandskänslan», och han hävdar att Nicanders entusiasm för Grekland inte minst sammanhänger med intresset för Byron. Nicander skrev också ett par dikter om honom, »Lord Byron på Delphis ruiner» och »Basreliefer på Lord Byrons urna». Den sistnämnda ägnar Lokrantz ingen särskild uppmärksamhet, men den har sitt avgjorda intresse för bilden av den engelske skalden – det är den sedvanliga bilden av den prometeiske trotsaren, passionernas man och frihetskämpe; och Don Juan-tidens Byron skulle säkert ha skrattat gott åt raderna

Som hvita ljus, i stormen mera klara,
Stå dina Qvinnor fram och stifta fred.³⁸

Vad beträffar kritiker under 1800-talets första hälft har deras kännedom om engelsk litteratur och deras omdömen om Byron behandlats framför allt av Santesson i monografin om Rydqvist och av Aspelin i *Poesi och verklighet* (hos honom speciellt Atterbom och Lénström då det gäller Byron). Båda pekar på schablonmässigheten i de karakteristiker som Rydqvist och Lénström gav,³⁹

³⁴ *Skalden Böttiger*, Sthlm, 1943, se s. 37, 120, 158, 173.

³⁵ *Hans Järtas och Bernhard von Beskows brev-växling*, I, s. 133 och 182.

³⁶ A. a. s. 143 ff.

³⁷ *Karl August Nicander*, Uppsala, 1939. Se särskilt s. 179–191.

³⁸ Nicander, *Samlade Vitterhets-arbeten*, Sthlm, 1852, I, s. 376.

³⁹ Se s. 46f. och 222 i resp. arbeten.

men Aspelin framhäver också den snabbhet varmed Lénström orienterade sig i den engelska litteraturen, även om det inte skedde med större djup, bland annat med hjälp av Allan Cunninghams *History of the British Literature of the Last Fifty Years*, som han ibland direkt övertog omdömen från.

IV

1875 publicerade Brandes den del av *Hovedstrømninger* som han kallade *Naturalismen i England*, i vilken ett av de mest frappanta inslagen var idealiseringen av Byron som människa och diktare. Holger Ahlenius, som undersökt *Hovedstrømningers* roll i Sverige, säger att den 1875 utgivna delen gick »så gott som opåaktad förbi den svenska pressen»⁴⁰ – kanske symptomatiskt för trögheten i orienteringsviljan gentemot engelsk litteratur vid tiden i fråga? Att Brandes' verk kom att bli impulsgivande när det gällde synen på Byron hos Fröding har särskilt Stig Sjöholm påpekat.⁴¹ Före honom hade John Landquist behandlat Frödings förhållande till Byron, och jag undrar om det är fel eller orättvist att säga att Landquist själv, trots sina träffande iakttagelser och analyser, kan ha varit påverkad av Brandes' idealisering? Han ger en mycket förenklad framställning av Byrons syn i efterhand på sitt äktenskap, och den karakteristik av Byron han ger som slutkläm i jämförelsen mellan honom och Schopenhauer är också ensidigt förskönande.⁴² Det bortseende från *Don Juan* och de andra satirerna (att inte tala om breven) som präglar Landquists bestämning av huvudmotiv hos Byron har redan påtalats (ovan s. 62) – att det är skuld känsla och trots som hör till de mest bestämmande inslagen i de inflytelser som Fröding mottagit från Byron är en annan sak, och här har Landquist fint tagit fram inte minst skillnaderna i psykologiska grundförutsättningar.

Till det som Landquist behandlar (s. 270) hör också Frödings något skeptiska kommentar till hans egen översättning av Byrons »Fare thee well», vars känsla och ton han inte fann helt äkta; Fröding påstod också att »Farväll» i *Gitarr och dragharmonika* inte var utan ett visst samband med hans känsla av lite falskt patos i Byrons farvældikt. Man skulle ju till detta kunna lägga självvironin i raden »Childe Haroldsdikter skrev och sönderrev jag» i början av »Balen». Till detta bör då tilläggas att om Fröding ibland kunde stå fri gentemot Byrons patos, tyder en sådan översättning som den av »Stanzas» (»Could love for ever . . .») i *Nytt och gammalt* lika värtaligt som spåren i hans egen diktning på det intryck den engelske skalden gjort på honom. Sjöholm har på flera ställen i sin avhandling belagt hans beundran för Byron som personlighet, kanske mest emfatiskt uttryckt i »Brev från Norge» (1890), där han på tal om rabaldret kring Bjørnson jämförde det med »det hycklande

⁴⁰ Georg Brandes i *svensk litteratur till och med 1890*, Sthlm, 1932, s. 77.

⁴¹ *Övermanniskotanken i Gustaf Frödings dikt-*

ning, Göteborg, 1940, avsnittet om Byron i kap. V.

⁴² Landquist, s. 271 och 277.

engelska samhällets fördömskrål mot Lord Byron – en felande man, han också, men icke desto mindre en av Englands ädlaste och bäste».⁴³

Sjöholms undersökning följer först gången av Frödings bekantskap med Byrons verk och person. Han påpekar hur läsningen av Jeaffresons biografi *The Real Lord Byron* »rycker ner människan Byron till ett förtroligare och mänskligare grannskap» (s. 196) än den bild som Brandes gett, och hur denna biografi kom Fröding att mera se likheterna med sin egen mänskliga situation. Sjöholm vill sedan speciellt visa hur verk av Byron kom att få betydelse för Gralfilosofin, hur t. ex. *Cain* gav Fröding »en förnyad förnimmelse av det relativa i de moraliska värdeomdömena» (s. 207). Sjöholm aktar sig dock för att renodla inflytandet: »Slutligen har dock Cain endast varit en – låt vara kraftig – impuls bland de många, som omvandlat den estetiskt-etiska dualismen till en frigjord relativitetlära och därifrån fört den vidare till ren monism.» (s. 414)

I en artikel i *Modersmållärarnas förenings årsskrift 1949*, »Några Byronin-fluerade Frödingsdikter», har Sven Hellner bland annat uppehållit sig dels vid ett antal dikter som tycks visa igenkännliga spår av den byronske hjältens fysionomi,⁴⁴ dels vid likheter mellan »Hydra» och gladiatorscenen i stanserna 140–42 i fjärde sången av *Childe Harold* samt mellan undergångsskildringen i »Atlantis» och strof 108 i samma del av Byrons dikt. Hellner är försiktig i sina parallelldragningar, men han hänvisar inledningsvis till Frey Svenssons ofta åberopade framställning om Frödings receptivitet som läsare, och hur hans minnesbilder ofta gick samman med hans egna stämningar och omskapades i dikt.

Någon mera genomgripande roll spelar Byron under 1800-talets slut väl egentligen endast för Fröding, möjligen också för Selma Lagerlöf, även om det i hennes fall knappast torde vara lätt att peka på annat än ganska allmänna intryck. Vem som varit förebild till Gösta Berling-gestalten har av och till diskuterats, och självfallet når man inget entydigt svar på en fråga av det slaget.⁴⁵ Vivi Edström nämner att »Selma Lagerlöfs intresse för den klassiske förföraren är tidigt dokumenterat» (a. a. s. 178) och hänvisar till Don Juan som prototyp och till Selma Lagerlöfs ovan nämnda bekännelse att Byrons epos varit favoriten bland hans arbeten. Men just Byrons Don Juan är ju ganska suddig som karaktär, blir flera gånger snarast förförd och har ingenting av det patetiska i Selma Lagerlöfs skapelse.

Går man till vad som skrivits om Snoilsky, Rydberg, Heidenstam och Strindberg blir det som sägs om Byronimpulser ännu mera diffust eller perifert. I Henry Olssons *Den unge Snoilsky* (Stockholm, 1941) figurerar

⁴³ Fröding, *Samlade skrifter*, 1917–22, XII, s. 53.

⁴⁴ »En främmande man», »Den ryske anakoreten», »Sigurd Jorsalafar», »Predikaren», »Den evige juden». Om några av dessa kan

man nog säga att beröringspunkterna är få, och att Fröding kanske snarast varierar sig själv.

⁴⁵ Se t. ex. Axel Strindberg, »Branzell eller Frykstedt – Tegnér eller Byron?» i *Edda*, 37, 1937, s. 245–258.

Byron mest som bakgrund då det gäller förälskade Italien-skildringar i litteraturen. Olsson säger emellertid också att Heine och Byron »präglad den första samlingens juvenila weltschmerz» (s. 111), och i sitt kapitel om Snoilsky i *Ny illustrerad svensk litteraturhistoria* hävdar han att Snoilsky »inspirerades av Byrons antikonventionalism» (III, s. 549).

I Olle Holmbergs och Örjan Lindbergers stora Viktor Rydberg-undersökningar figurerar Byron också endast marginellt. Holmberg har pekat på ett belägg för att Rydberg såg Byron som en av de gestalter i civilisationens historia vilka är utsatta för »en hop Tersiters skadefröjd», och som representant för en kampmedveten politisk poesi.⁴⁶ Lindberger pekar på inslag av byronskt trots i *Fribytaren på Östersjön*, finner drag av byronskt präglade samvetskval i »Nero och ljungelden» och tar fram ett belägg som visar att Rydberg kände till *Manfred*.⁴⁷ På annat ställe säger han att några juvenilia »röjer tydliga intryck från Byron och svensk nyromantik».⁴⁸ Viktor Rydberg är väl för övrigt den förste svenske författare för vilken en annan engelsk romantisk poet än just Byron varit av större betydelse.

Också i fråga om Heidenstam omnämns Byron i tämligen allmänna ordalag. Staffan Björck (bland annat i a. a. s. 108) påpekar imitationer i några av verspartierna i *Hans Alienus*, Gunnar Brandell tycker att det romantiska människoföraktet i »Malatestas morgonsång» »kan föra Byron i tankarna», och han finner att det anekdotiska i Heidenstams poetiska stil erinrar om Heine eller Byron.⁴⁹ Härtill tror jag man skulle kunna säga att den engelske poet som Heidenstam mest påminner om i sin anekdotiska och inbillningsrealistiska poetiska stil i de tidigare samlingarna är Robert Browning, men detta kan vara ett rent sammanträffande.

Strindbergs gripenhet inför *Manfred* har redan nämnts (ovan s. 63). Han talar om dramat på ett karakteristiskt sätt också i ett brev till Carl Larsson, skrivet i Ouchy 1884: »Manfred, hans största dikt, spelar här i Alperna!»⁵⁰ Redan Martin Lamm i *Strindbergs dramer* (Stockholm, 1924–26, 2, s. 436) visar på likheter mellan stämningar i *Manfred* och partier av *Stora landsvägen*. En liknande jämförelse har senare gjorts av Barbro Ohlson i »Stora landsvägen: önskningsland», då hon säger att Strindberg i sitt val av alpnaturen »anknöt till en litterär tradition företrädd t. ex. av Byrons Manfred och Ibsens Brand».⁵¹

Under båda de perioder av 1800-talet då intresset för Byron bland svenska författare var utpräglat – tjugo- och trettioatalen, åttio- och nittioatalen – dominerar en förenklad föreställning om honom och en tämligen ensidig

⁴⁶ *Viktor Rydbergs lyrik*, Sthlm, 1935, s. 54 och 184. H. Ahlenius finner brevuttalanden av detta slag hos Rydberg »i god överensstämmelse med Brandes' framställning av Byron, den politiske diktaren . . .» (a. a. s. 155).

⁴⁷ *Prometeustanken hos Viktor Rydberg*, Sthlm, 1938, s. 135, 254 och 243 f.

⁴⁸ *Ny ill. sv. litteraturhist.*, III, s. 519.

⁴⁹ *Ibid.*, IV, s. 269 och 262.

⁵⁰ Strindbergssällskapets brevutgåva, IV, s. 24.

⁵¹ *Meddelanden från Strindbergssällskapet*, 33, 1963, s. 25.

inriktning på vissa av hans verk: å ena sidan de tidiga versberättelserna i medelhavsmiljö, inklusive *Childe Harold's Pilgrimage*, å den andra några – men bara några – av dramerna, speciellt *Cain* och *Manfred*. Svenska författare i århundradets början smittades av den kontinentala entusiasmen för den byronska hjältetyper eller ådrog sig sjukan mera direkt vid källan. De tycks ha haft föga svårighet att identifiera typen med skalden själv, och däri var de inte heller ensamma. Längtan till Italien och filhellenismen fick impulser genom *Childe Harold*. *Manfred* appellerade väl närmast till den sublimes ensamhetskänslan och småttighetsföraktet, *Cain* till misstron mot trångsynt moral.

Att satirer som *English Bards and Scotch Reviewers* och *The Vision of Judgment*, med deras inskjutning på brittiska mål, inte blev uppmärksammade är inte ägnat att förvåna. Men det ganska matta intresset för *Don Juans* rikedom och festivitas är frappant. Det är strängt taget endast en svensk 1800-talsförfattare som mycket konkret ådagalagt vad som verkar vara full förståelse och uppskattning av dikten: andraplanspoeten och förstarangsöversättaren Strandberg.

V

De svenska översättarna av Byrons längre verk är en ganska brokig samling: man finner bland annat, utom poeter mer eller mindre av facket, en namngiven men eljest okänd kvinna, en blivande biskop, en folkviseutgivare, en sjuttiofemårig excellens, en disputand i Lund, en diplomat och översättare av operatexter, två läroverkslärare, en känd journalist och teaterman och en notarie i järnvägstrafikstyrelsen. Hur olika utgångslägen de än må ha haft, och hur skiftande kvalitén i deras tolkningar må vara, kan man genast säga en sak om dem: de gör, med så få undantag att det är häpnadsväckande, inga grova översättningsfel. Hans Järtas ovan citerade sarkastiska yttrande gäller förvisso inte om dem. Man önskar att man oftare än vad som är fallet kunde komma åt hur språkkunskaperna förvärvats; det gäller framför allt Strandbergs imponerande behärskning även av intrikata, vitsiga och allusionsrika partier i *Don Juan*. Man vet genom de från hans skolår bevarade »temaböckerna» att han började lära sig engelska redan i sjuårsåldern, och studiet av moderna språk, inte minst engelska, var bland hans främsta intressen under Lundaåren.⁵² Men det måste ha varit mycket som han inte fann i tidens lexika,⁵³ och Byrons och hans editörers noter täcker långt ifrån alla anspelningar. Hur mycket hjälp kan

⁵² Se B. Tarschys, *Talis Qualis studentpoeten*, Sthlm, 1949, s. 25 och s. 100–104, där utvecklingen av hans förhållande till Hagberg också berörs.

⁵³ Översättarna kan naturligtvis ha haft tillgång till helengelska lexika, som Dr Johnsons eller Th. Sheridans, och ha haft hjälp av engelsk-franska eller engelsk-tyska. På svensk botten

hade Sven Brisman 1783 utgivit sitt *Engelskt och svenskt hand-lexikon*, som nått sin tredje upplaga 1815. Den oförtröttlige boktryckaren Carl Deléen (se art. i *Sv. Biogr. lex.*) utgav 1806–07 sitt ännu mera omfattande *Engelskt och svenskt lexikon*. Ingetdera kan ha givit stor hjälp med det idiomatiska.

Strandberg ha fått av sin vän och tidigare lärare C. A. Hagberg? Hade han rentav någon engelsman till hands att rådfråga? Det är bekant att han hade läst Byron på tyska under Lundatiden,⁵⁴ men det är ju långt ifrån säkert att en eventuell parallelläsning av en annanspråkig översättning alla gånger skulle ha varit till verklig hjälp – tvärtom skulle det kunna ha inneburit ett avlägsnande från originalet.

Att göra en stilistisk bedömning av de svenska tolkningarna ligger utanför min kompetens; vissa språkliga påpekanden och jämförelser olika översättningar emellan kan man dock våga göra. De enskilda översättningarna tas i det följande upp i stort sett kronologiskt, dvs. med början åren 1825–32. I de fall då Strandberg senare nyöversatte några av dessa arbeten, görs korta jämförelser. Därefter behandlas Strandbergs övriga tolkningar, speciellt av *Don Juan*, och slutligen de översättningar av andra händer som tillhör tiden 1862–89.⁵⁵

Nicanders översättning av *The Lament of Tasso* (*Tassos Klagan i Samlade Vitterhets-Arbeten*) tillkom enligt Lokrantz (a. a. s. 180) i början av år 1825. Det framgår inte av Lokrantz' arbete var och när Nicander lärde sig engelska, om det var redan under skoltiden i Strängnäs eller senare i Uppsala. Hans översättning är tämligen fri, men han har förstått texten. Blir man inte engagerad, är det snarast originalets fel – denna Tassos bittra och elegiska monolog ur fångelset har Byron gjort tämligen abstrakt i ordvalet och rytmiskt monoton.

Nicander översatte senare också bl. a. *Othello*, men något rykte som tolkare har han inte fått. Det har däremot Johan Henrik Thomander, vars personlighet och växlingsrika bana fick ny aktualitet genom Karl Ragnar Gierows utomordentliga levnadsteckning från 1975. Dess tredje kapitel behandlar i stor utsträckning Thomanders översättargärning, inte minst hans ofta förbisedda insats som föregångare till C. A. Hagberg. Det var väl knappast någon tillfällighet att Thomander av Byrons verk valde att översätta den av samtiden så högt skattade *Manfred*, dramat om den ensamme trotsaren. Tolkningen utkom i Uppsala, hos Palmblad & Co., samma år som Thomander blivit oavlönad docent vid teologiska seminariet i Lund. Den är utan all tvekan överlägsen alla de andra tidiga överflyttningarna. Visserligen hade Thomander sätillvida lättare, som stora delar av dikten är på blankvers, men även partierna på jambisk dimeter och trimeter med växlande rimmönster har han lyckats väl med. Byrons stil växlar mellan enkelt språk med lyriska inslag – som i samtalen mellan Manfred och stengetjägaren – och shelleyansk lyrik av det sämre, lite abstrakt uppblåsta slaget. Thomander har uppenbarligen haft öra för dessa skillnader, och han har inte ytterligare stegrat den patetiska stilen –

⁵⁴ Se Per Hallströms mycket läsvärda *Minnes-teckning öfver Carl Vilhelm August Strandberg (Talis Qualis)*, SAH, 1909–1910, s. 320.

⁵⁵ Jag är stor tack skyldig förste biblioteka-

rien, fil. dr Gösta Engström, som hjälpt mig med identifikation av några av översättarna och givit andra värdefulla upplysningar.

hos flera av översättarna, även senare under århundradet, finner man eljest en tendens att ta till det »poetiskt» högtidliga även i diktpartier där Byron är rakt på sak. Thomander håller sig nära Byrons ordval utan att ge intryck av osjälvlständighet, men ett fåtal gånger tillåter han sig fritt skapade omskrivningar, som då han låter »our mix'd essence» bli »vårt amfib-lif» (s. 19).

Delar av hans text kom ett halvsekel senare att utnyttjas i ett i Helsingfors (1874) tryckt häfte med den förbryllande titeln *Text till Manfred och Psalm XIII*. Manfred är här lika med Robert Schumanns på Byrons drama byggda verk från 1848–49, och publikationen tycks vara programmet till en körkonsert, avslutad med en tonsättning av psaltarpsalmen.

Det slumpar sig så att Thomanders översättning tidsmässigt fick sällskap med en allt annat än högklassig tolkning av *The Corsair* (*Korsaren, Skaldeestycke af Lord Byron*, tryckt hos F. B. Nestius i Stockholm, 1826). Den är anonym, Bygdéns anonymlexikon ger ingen ledning, och jag har inte kunnat fastställa översättarens identitet. Svenskan gör ett både ålderdomligt och ofta valhänt intryck. Exempel på det förstnämnda är det ofta förekommande bruket av bindestreck i sammansatta ord (»verksamhets-begär», »tanke-styrkan», »spår-lös»), exempel på det sistnämnda ett otal otypliga ordföljder, som då »Scarce seen to smile, and seldom heard to sigh» (r. 174) blivit »Som knappast ler, en suck som sällan gjuter».

Strandbergs översättningar tillkom på femtio- och sextiotalen,⁵⁶ och det skulle kanske kunna betraktas som en självklarhet att de ter sig friskare och modernare än de tidigare tolkningarna. Jämför man honom emellertid även med de senare Byronöversättarna, finner man lätt hur mycket uppfinningsrikare han är, och hur mycket friare från rädslan att inte vara poetiskt högtidlig. Han når inte alltid lika högt – *Lara* och *Fången på Chillon* är avgjort ojämna – men till exempel *Korsaren* är ett gott prov på hans konst. Här liksom annorstädes har han god hand med spännande scener, men man fäster sig också vid hans förmåga att återge friskheten i första sångens inledande strofer, med den berömda hyllningen till friheten på haven, liksom rappheten och iveren i de repliker som strax efter detta parti utväxlas mellan Conrads män. Enskilda ypperligheter finns det gott om. Byrons något abstrakt mekaniska »That man of loneliness and mystery» (första sången, str. 8) har Strandberg gjort till »Enstöringen, som går der som en gåta».

Mycket markant är också kvalitetskillnaden mellan Strandbergs översättning av *Parisina* och den som Arvid August Afzelius 1830 utgav hos Z. Haeggström i Stockholm. Afzelius ersatte originalets växling mellan fyrfotad och trefotad jamb med en rytmiskt monotont femfotad. Han klarar sig inte utan eliderade former av typen »vill'», betoningarna faller ibland olyckligt,

⁵⁶ Flera av dem separattrucktes från 1853 framåt. I *Samlade Vitterbetsarbeten* 1–5, Sthlm, 1877–78, ingår i bd 2 några smärre översättningar från Byron. Bd 3 består av översättningarna *Giaurn*, *Korsaren*, *Lara*, *Belägringen*

af Korintb, *Parisina*, *Fången på Chillon*, *Ma-zeppe*, *Beppo*, *Bruden från Abydos* och *Ön*, medan bd 4 och 5 upptas av *Don Juan*. Bd 3 tillägnades Thomander, som Strandberg här kallar »mästaren i svensk öfversättningskonst».

och det förekommer rysligheter som »Men kring de olycksstiftande behag/Af Parisina allas blickar sväfv» («Till Parisina's fatal charms/Again attracted every eye», r. 323 f.).

Strandbergs text är metriskt originaltrogen, åskådligheten i scenerna är stor, och i diktens slutparti, där Byron skildrar ett förtorkat själsliv med hjälp av natursymboler, står Strandberg honom knappast efter.

En annan Afzelius gav samma år anonymt ut en översättning av *The Bride of Abydos*, också hos Haeggström: det var John A. Afzelius, son till den kände botanisten Adam A., en man med livliga brittiska förbindelser.⁵⁷ John Afzelius tog sin magistergrad i Uppsala 1827. Han var senare i livet mest verksam som privatlärare i olika adliga familjer. Hans översättning, *Bruden från Abydos, en österländsk berättelse i tvänne sånger*, kallas på titelsidan försiktigtvis fri men är i själva verket mycket trogen; knappast högtstående men inte heller särskilt löjväckande. Metriskt är den försiktigare än Strandbergs senare – Afzelius vågade sig t. ex. inte på anapesterna i det inledande, naturskildrande partiet – och rimflätningen är på sina ställen förenklad. Strandbergs vers har betydligt mera spänst och svikt, och i dialogen har han mycket större närhet till originalets direktitet och vågar vara friare: Afzelius' »Kom hit min gosse! – Intet svar!» blir hos Strandberg »Nå, pojke, har du mål i mun?». Strandberg drar sig inte heller för ett ord som »snack» och en form som »alltihopa».

En annan av de tidigt översatta versberättelserna, nämligen *The Giaour*, tog sig Strandberg an senare. Den på L. J. Hiertas förlag år 1830 utgivna tolkningen, *Giaourn*, var gjord av Hedda Daewel och anges på titelbladet som postum: översättarinnan hade avlidit 1828.⁵⁸ Hennes överflyttning är i jämförelse med Strandbergs mera rytmiskt monotont, bland annat emedan det inte finns växling mellan manliga och kvinnliga rim, men den är ingalunda dålig. Strandbergs överlägsenhet röjer sig framför allt i konkreta episoder, som t. ex. bakhålls- och bataljscenen (r. 567–654), men även i meditativa partier åstadkommer han formuleringar som är helt överlägsna. Ett gott exempel är de rader (261 ff.) där Byron skildrar en evighet av själskval i ett enda ögonblick. Två av dessa rader, »Though in Time's record nearly nought, / It was Eternity to Thought!» har Strandberg återgivit med »Ett pendelknäpp för tidens minne, / Men inför tanken utan slut».

Någon gång tillåter han sig större konkretion än Byron, men i det mest påtagliga fallet (r. 1306f.) tycker man sig höra typisk Tegnér-efterklang: »De sade mig att vågen rullar / På dig och barmens vackra kullar» (i original, »They told me wild waves rolled above / The face I view, the form I love.»)

⁵⁷ Uppgiften hos Biller att Arvid August Afzelius skulle vara översättaren är felaktig. Identifikationen ges av Bygdéns anonymlexikon.

Om översättaren, se Carl Afzelius, *Afze Larsson i Afzegården, Broddetorp, och hans ättlingar*, Skövde, 1927, s. 89 f.

John A. Afzelius nämns också som ledamot

av Uppsala läsesällskap i A. Wibergs ovan s. 66 nämnda arbete.

⁵⁸ Se S. Leijonhufvud och S. Brithelli, *Kvinnan inom svenska litteraturen intill år 1893*, Sthlm, 1893, s. 58. Hedda Daewel var syster till en känd officer och kommandant i Stockholm, C. L. Daewel, som har egen artikel i *Sv. biogr. lex.*

Det är rörande att se hur vid ett tillfälle båda översättarna försöker sig på en konkretion i riktning mot det hemvanda utan motsvarighet i originalet: när Byron helt enkelt (på tal om trohet i kärlek) talar om »the bird that sings within the brake» (r. 1169) har H. Daewel »Af fogeln som i drillar slår / Sin trohetsed i aspens topp», medan Strandberg har »Ty trasten, som bland buskar far . . .»

För en gångs skull har Strandberg här åstadkommit en oavsiktligt komisk effekt. »Sullen it sunk, and slowly sank» heter det hos Byron (r. 374) om en säck vari en otrogen hustru sytts in för att dränkas i havet; och hos Strandberg blir det »Plums! Och en kropp i djupet rycktes».

Två år efter de båda Afzeliusarnas och H. Daewels tolkningar var det dags för den första översättningen av *Childe Harold's Pilgrimage*. Mannen som gav sig i kast med detta betydligt längre och mera krävande verk berättar i början av sina memoarer: »Som min moder var engelska, kunde jag i litteral betydelse kalla detta språk mitt modersmål . . .» Om sitt hårda uppfostringsprogram i de yngre tonåren berättar han sedan att han bland annat »läste Æneiden, Racines tragedier, dem jag snart kunde nästan utantill, och Tom Jones på engelska, som gaf mig ett stort nöje och som jag ännu anser för en af de bästa romaner som varit skrivna». En god bakgrund för en översättare, onekligen!

Mannen i fråga är A. F. Skjöldebrand, greve och excellens, född i Tanger 1757 som son till svenske generalkonsuln där, uppfostrad privat och i Uppsala, senare militär och politiker och aktivt verksam i flera av sin samtids händelser. Hans levnadsminnen utgavs av Henrik Schück;⁵⁹ de nedskrevs med början då Skjöldebrand var 70 år, fem år innan han hos J. Hörberg i Stockholm lät trycka *Childe Harold's pilgrimsfärd*.

I ett företal utbreder han sig över svårigheterna att efterlikna Byrons spenserstanser – men han låtsas över huvud taget inte om att de är rimmade. Hans egen metod blev att använda samma antal rader och stavelser per rad som hos Byron, men utan rim. Det mesta man kan säga om översättningen är nog att den är korrekt och en prestation av en sjuttiofemåring. Några litterära kvaliteer kan man knappast tillerkänna den. Det kan nämnas att Skjöldebrand i noterna stoppat in en del egna reflektioner och bl. a. gjort jämförelser mellan Byrons och Ehrenswärds intryck av Italien.

Det återstår att före behandlingen av Strandbergs översättning av *Don Juan* i korthet säga något om hans tolkningar av *The Prisoner of Chillon*, *Mazeppa*, *Lara*, *The Siege of Corinth* och *The Island* – denna sista romantiska versberättelse av Byron från 1823, som byggde på myteriet på Bounty och några av myteristernas kärleksidyller på Tahiti. *Fången på Chillon* hör till de minst inspirerade översättningarna, med diverse direkt svaga rader. Även *Lara* är ojämn, speciellt i början, där Strandberg fått tillgripa en del opåkallade verslut av typen »dess värre», »må tro», »nära på», och där man också finner

⁵⁹ *Excellensen Grefve A. F. Skjöldebrands memoarer*, I–IV, Sthlm, 1903–04.

något för honom så ovanligt som otympliga ordföljder: »Ty händt det hade understundom redan» (str. 27). En intressant rad i diktens andra del, som visar begränsningen av Laras (och kanske också Byrons) entusiasm för friheten har Strandberg slarvat bort innebörden i: »What cared he for the freedom of the crowd? / He raised the humble but to bend the proud» har blivit »Han ville folket ingenting, men höja /Gemene man för att den stolte böja.»

Mazeppa kan tänkas ha haft lite speciellt intresse för dåtida svenska läsare, eftersom dikten handlar om hur Mazeppa under flykten efter Poltava under en obekvämt rast i skogen berättar ett ungdomsminne för den genomtrötta Karl XII – som vid berättelsens slut befinns ha somnat. Per Hallström anmärkte här bland annat att Strandberg inte lyckats träffa den rätta tonen i Mazeppas sätt att tala, vilket må vara sant i fråga om de mera subjektivt färgade partierna.⁶⁰ Men det huvudsakliga partiet, relationen av Mazeppas strapatser då han av en svartsjuk adelsman bundits fast vid en häst som får löpa fritt, har Strandberg lyckats utomordentligt väl med, som alltid då det gäller konkreta episoder. Detta gäller också i hög grad bataljscenerna i *Belägringen af Korinth*. Men det måste också sägas att han har god hand med andra sidor av Byrons berättelser, t. ex. med porträtten av byroniska hjältar i *Korsaren* och *Lara*, med sådana passager som avspeglar entusiasmen för Grekland och friheten eller, den motsatta polen, Byrons känsla av tillvarons fåfänglighet och intighet, slutligen också med det idylliskt-romantiska som i *Ön, eller Christian och hans stallbröder*.

Ett par år innan Strandberg gav sig i kast med *Don Juan* (de första sångerna utkom 1857) hade han provat sin förmåga som ottave rimeöversättare med *Beppo*, Byrons lättsamma venetianska berättelse från 1818 – ju också för Byron själv en inkörsport till det fullviktigare verket. Redan här märker man Strandbergs handlag med den raljanta byronismen: kvickheten har inte gått förlorad, rimen kommer osökt, och översättningen lider inte av någon klumpighet.

Som tolkare av *Don Juan* hade han faktiskt en föregångare, som emellertid inte lyckades – eller kanske inte avsåg att – komma långt: 1838 utkom på Nordströmska boktryckeriet i Stockholm *Don Juan af Lord Byron. Första sången. Med upplysande och utvalde Noter. Öfversatt ifrån Engelska Originalet*. I Göteborgs universitetsbiblioteks exemplar står på titelsidan en blyertsanteckning från 1800-talet, »Öfversättning av Karl Julius Lénström», men någon evidens för att han skulle ha varit översättaren har jag inte kunnat finna.⁶¹

Vem den djärve än må ha varit, kan man inte fränkänna tolkningen vissa förtjänster. Översättaren har haft sinne för den lättsamma, gäckande tonen och har bl. a. försökt träffa den med hjälp av talspråksformer som »måste se-na» (str. 10), »skämma bort-en» (25), inte minst – som i de anförda

⁶⁰ SAH, 1909–10, s. 357.

⁶¹ Varken Linnströms *Svenskt Boklexikon* eller Bygdéns anonymlexikon eller artikeln om

Lénström i utgåvan av *Svenskt biografiskt lexikon* från mitten av 1800-talet ger någon sådan upplysning.

exemplen – i rim, där man också finner fyndigheter som »blyg som en Linnaea ... Medea» (86) eller smått desperata lösningar som »praecost ... atrocit» (54). Som helhet måste man säga att översättningen är ojämn: fyndigheter omväxlar med stelbentheter.

Apparaten börjar storstilat med noter till alla de historiska personnamn som Byron radar upp i de inledande stroferna, men i det avseendet har översättaren snart tröttnat och nöjer sig i stort sett med de förklaringar som originaltexten försett honom med. Det innebär t. ex. att Byrons angrepp på sjöskolan inte fått någon förklaring, att inte tala om många andra samtida anspelningar. Där dessa tett sig alltför bekymmersamma har översättaren för övrigt utelämnat (men markerat) rader eller hela strofer, ibland tydligen av anständighets-skäl.

En parallelläsning av Byrons original och Strandbergs tolkning av *Don Juan* väcker stigande beundran för översättarens skicklighet och uthållighet – man märker ingen avmattning mot slutet. Rena missförstånd är verkligt få. Följsamheten gäller alla de stämningsslägen som Byron spelar med: Strandberg visar samma förmåga att ta fram det lättsamt satiriska och det mera bittert gisslande, det ekivokt antydande och det brett berättande. Det finns inte så få stanser i vilka syntax, rim och allusioner i förening sätter en översättare på mycket svåra prov. Strandbergs insikter i språket ter sig förbluffande, vilket inte minst hans grepp om slang och hans förmåga att klara av de otaliga aktuella anspelningarna på brittiska förhållanden visar. Han överflyttar med förtvivilans mod vitsar, ofta så att man kan ha roligt åt hans lösningar, och han söker här och där – fastän klokt sparsamt – att efterlikna de självsvåldiga rimmen. En del strofer kan nog bli svåra att förstå helt, men då ligger felet inte i Strandbergs språkgestaltningförmåga eller behärskning av engelskan utan i Byrons tankearabesker eller allusionsrikedom: originalet kräver ju här och där kommentar.

För att göra rättvisa åt Strandbergs prestation skulle man behöva citera vitt och brett. Ett försök skall här göras att genom begränsad exemplifiering ta fram några egenskaper i översättningen. De hänvisningar som ges har avseende på sång (canto) resp. strof i dikten.

Missarna är som nämnts fåtaliga, och endast ett fall är flagrant. Det är i I, 205, början av de berömda budorden, som väckte sådan sedlig harm i samtiden:

Thou shalt believe in Milton, Dryden, Pope;
Thou shalt not set up Wordsworth, Coleridge, Southey ...

Strandberg har här:

Ty du skall dyrka Milton, Dryden, Pope,
Men döm ej Southey, Coleridge, Wordsworth heller ...

I en svår strof, IV, 109, är det osäkert om Strandberg fattat att »poet Wordy» syftar på Wordsworth. I ett annat parti, III, 99, där Byron uttryckli-

gen driver med Wordsworth för hans trögfotade pegas' skull och frågar »Could he not beg the loan of Charles's Wain» för sin färd genom den poetiska etern, tycks Strandberg inte ha förstätt innebörden utan översätter med »Hvarför ej vännen Charles' karrikel taga?» I XIII, 107 säger Byron om några fruntimmer i det aristokratiska sällskapslivet att de braverade med fyrstämig sång (»in a glee would shine»), vilket hos Strandberg något förbluffande blivit att de »lyste som lampetter».

I fråga om anspelningar på brittiska förhållanden ser man ofta av en strofs formulering i stort att Strandberg förstätt innebörden, men det är mycket sällan som han ger noter – egentligen inte mycket oftare än förekomsten i de editioner han följde – och det kan inte alltid ha varit lätt för hans läsare att veta vad Byron talade om. Möjligen fick Strandberg här sin frihet att kommentera kringskuren av förläggaren, men lika troligt är det att arbetet skulle ha blivit övermäktigt eller att han var rädd att framstå som detaljpedantisk.

Omnämnanden av samtida engelska politiker kommenteras endast i undantagsfall, och detsamma gäller topografiska uppgifter, historiska förhållanden och personer, t. ex. Habeas Corpus, the Star Chamber, »domedagsregistret» (the Domesday Book), »Billy» (Vilhelm Erövraren), att inte tala om »de trettionio» (XIII, 53), dvs. den anglikanska kyrkans trettionio artiklar. På liknande sätt förfar Strandberg med litterära allusioner. Var svensk publik klen t. ex. Wordsworth, Coleridge och Keats, så inte fick den ökad information av översättaren; Dryden, Smollett, Prior och andra nämns som vore de gamla bekanta, likaså romangestalter som Tom Jones och Squire Western – ett av få undantag är att Strandberg förklarar vem Lady Booby är (V, 131). Några goda exempel på hur väl Strandberg själv förstätt och lyckats tydliggöra byronska anspelningar ger den svenska utformning han åstadkommit i III, 110, om examensväsen i Cambridge, eller ett par rader om skilsmässoprocessen mot George IV:s drottning Caroline i XVI, 84. I samma sång (104) anspelar Byron på ett av dessa engelska litterära citat som gått in i språket, Popes »damning with faint praise» om Addison. Strandberg har här »Addisons halvljumma pris», som inte kan ha sagt svenska läsare mycket, men den mycket självständiga utformning som han givit den därpå följande raden visar att han både förstätt innebörden och tydliggör den för läsaren. Ibland hjälper han på traven med en understruken effekt. När Byron t. ex. i uppräknningen av gäster i ett adligt middagssällskap avslutar en strof (XIII, 83) med att säga »There also were some Irish absentees» ger Strandberg så att säga en i texten inbyggd not:

Der fanns ock irländsk adel numro ett,
Som lefde utomlands på Irlands svett.

Dikten vimlar av citat, genuina eller något omstuvade. Det övervägande flertalet är från Shakespeare; därefter kommer latinska klassiker. Strandberg har haft god hjälp av Hagbergs översättningar och har i sådana fall i regel givit noter, som också i en eller annan form finns i de engelska editionerna. Det

finns dock många av Byron och hans engelska editörer okommenterade shakespeareanska anspelningar, som Strandberg antingen inte märkt eller inte låtsats om. Hurpass stor förtrogenhet med Shakespeare han förutsatte hos sin publik visar X, 86, där han oförmedlat talar om Sir John och Hinke. Ännu mer markant gäller detta om de klassiska citaten. Strandberg har i noter till sådana ställen underbart införstådda 1800-talsformuleringar av typen »Läsaren behagade erinra sig Ovidii skildring ...» (till II, 155) eller »Läsaren igenkänner lätteligen citatet ...» (till VI, 17). Han använder för övrigt obesvärat latinska formuleringar i versen utan motsvarighet i originalet, särskilt för rimskapande ändamål, men även eljest: talar Byron t. ex. om Gracchus' »agrarian laws» säger Strandberg »*lex agraria*» (X, 25).

I fråga om djärva rim har Strandberg varit återhållsam, men man kan nog tänka sig en del rynkande av estetiskt lättretade näsor även i Sverige vid konfrontation med rim som »don Alfonso ... tappat ert förstånd så» (I, 146), »Juan ... fru, han ... ännu, han» (VII, 60), »Piccadilly ... hålla till i ... narra er april i» (XIII, 27), att inte tala om (V, 5)

Ty bland de vatten man från skeppsbord kräks i
Den värsta sjögång Svarta Hafvet vräks i

(där Byron har »pukes in ... the Euxine»).

Obesvärat tar Strandberg när det behövs också till utländska rimord som »heraus» (IV, 76). När han rimmar på engelska ord eller namn är det att märka, att rimmen bygger på engelska vokaluttal som var gängse ännu i 1800-talets början; därav t. ex. »Bacon ... käken» (VIII, 33), »klädd i ... lady» (XI, 53), »träl ... double ale» (XVI, 67) och »Newton ... genombruten» (X, 2).

Vid ett par tillfällen, men endast ett par, ursäktar Strandberg sig i noter för svårigheten eller omöjligheten att med samma verkan återge originalet. Ena gången gäller det en strof (XI, 19) vari Byron mängt in cockneytjuvspråk. Strandberg säger sig inte ha insikter i svenska motsvarigheter, men karakteristiskt nog har han inte givit upp utan levererar tappert en samling slangfraser. Vid det andra tillfället (XIII, 89) är han mera generellt urskuldande: »Öfversättaren anför dessa rader endast som ett exempel (hvertill motstycken i hundratals kunde företes) på den frihet, hvarmed återbildarens fantasi och reflexion måste röra sig, om han åsyftar att något så när *poetiskt* återgifva Byrons i så många hänseenden rent af ööfversättliga 'Don Juan'.» Man kan förstå att han någon gång var tvungen att ge sin översättarvånda luft, men det är verkligen sällan den märks. Byron har en gång i en rad en typisk onödig digression: »Which—as we say—or as the Scotch say, whilk» för att få rim på »milk» och »silk» (V, 77). Oförtrutet skapar Strandberg ett rim och en motsvarande lustighet med »la chose». När Byron gör en dagen-efterrolighet med en vits på »rack» i betydelserna »arrak» och »sträckbänk» får Strandberg in »arraksångor» och »arraksånger» (IV, 53).

Till de stora förtjänsterna hör också det sätt varpå han lyckats med att inte

svenskförgrova Byrons lätta handlag med det vågade. Det händer att han någon gång tonar ner, utan att dock mumla i skägget, som i stroferna om syfilis (I, 30f.). Det händer också ibland att han nödgas missa en poäng, men man kan då nästan alltid vara säker på att han tyckts medveten om detta och kompenserar med en fyndighet, så snart tillfälle bjuds. Ett exempel erbjuder II, 3, där mot Byrons neutrala »A husband rather old, not much in unity / With his young wife . . .» står Strandbergs mera direkt antydande »Dertill en äkta man, mer till förtret / Än verkligt gagn . . .» Samma förhållande möter man i XIV, 42, där Strandberg på tal om ett annat äktenskapligt förhållande säger:

Jag lemnar ock den sägen obesvuren,
Att lord Augustus Fitz-Plantagenet
Af henne ej fått ut sin insats rätt.

Man skall dock verkligen akta sig för att ge intryck av att fyndigheten frodats speciellt i överflyttande av det lätt skabrösa. Strandberg passar ibland på att få in stötar åt håll som Byron inte avsett – en gång mot svenskt prästerskap (XIII, 87), en gång mot tysk filosofi:

He loved his child, and would have wept the loss of her,
But knew the cause no more than a philosopher (III, 26)

lät Strandberg i stället bli:

Han skulle sörjt sitt barn, men icke vetat
Dess orsak mer, än om han Schelling hetat.

Man skulle kunna nämna en rad exempel på hur Strandberg konkretiserar ett abstrakt uttryck i originalet. När Byron på tal om kvinnans lott säger »... till some wealthier lust / Buys them in marriage . . .» (II, 200) har Strandberg: »... innan / Som en sängkammarmöbel rätt och slätt / Hon köps av någon rik man». När Byron på tal om sin egen popularitet säger att han aldrig sökt bli narraktiga undersåtars konung – »nor sought of foolscap subjects to be King» (XI, 55) – ger ordet »foolscap» Strandberg en association som han utvecklar så här:

Jag till och med – som aldrig, det jag vet,
På rimmets narrskepp trängt mig fram i stäfven –
Blef en tid nämnd och firad utan like
Som en Napoleon i versens rike.

Byrons frispråkighet och lust att chockera slarvar Strandberg inte bort. Man kan som exempel välja de fyra sista raderna i II, 178:

Few things surpass old wine; and they may preach
Who please—the more because they preach in vain.
Let us have wine and women, mirth and laughter,
Sermons and soda water the day after.

Hos Strandberg:

Åh, gammalt vin går öfver allt. Den lusten
 Predikar ingen bort ur vår natur.
 Nej, vin och qvinnor qvällen om och natten,
 Kom sedan med Guds ord och sodavatten!

Slutligen bara ett påpekande av några ställen som kan sägas vara representativa för Strandbergs handlag med olika utslag av Byrons berättarogenium: I, 55 (en strof om Donna Julia), VII, 41 (om människoslåktets blodtörst och destruktiva förmåga), XI, 50 (om blåstrumpors beskäftighet), XI, 81 (om kvinnors öde på äktenskapsmarknaden), XVI, 58 (om »gotisk» restaurering av byggnader), XIV, 94 (om kärlekens obeständighet) och XV, 99 (om människans ovetenhet).

✱

Samtidigt som Strandbergs översättargärning pågick, och efter det den avslutats, kom den sista vågen av Byrontolkningar, inledd 1862 av den finlandssvenske justitierådmannen och poeten Theodor Lind (1833–1904), som då i Helsingfors utgav *Hebreiska melodier* – första och enda gången som en hel samling lyriska dikter av Byron överflyttats till svenska. Lind, som också försökte sig som skådespelsförfattare, översatte vid andra tillfällen dikter av Burns, Longfellow och Béranger.⁶² Hans förord till Byronsamlingen är modest. Särskilt lyckade kan man inte säga att tolkningarna är. Man har härvidlag ett – visserligen högst begränsat – jämförelsematerial av ganska kuriöst slag: 1839 hade nämligen sedermera rådmannen i Göteborg Ewald Heribert Brag i filosofiska fakulteten i Lund disputerat på en avhandling, vars text uteslutande bestod av fyra dikter av Byron, varav tre från *Hebrew Melodies*, jämte Brags tolkningar.⁶³ Översättningarnas kvalitet är mer än passabel, och speciellt har Brag lyckats med anapestrytmerna i »The Destruction of Sennacherib». Man kan jämföra en strof hos honom med motsvarande hos Lind:

Brag:

Som en varg på en hjord kom Assyriern ned,
 Och i purpur och guld glänste härarnes led;
 Och som nattliga stjernor uti Galile'n
 På mörkblåa vågen, var lansarnes sken.

⁶² Om Lind, se Erik Ekelund, *Finlands svenska litteratur. Från Åbo brand till sekelskiftet*, Helsingfors, 1969, s. 221–27.

⁶³ *Översättningar från Lord Byron, Försök, hvilka med Filosofiska Facultetens tillstånd och under inseende af Historiarum Professorn Ebbe Samuel Bring skola offentligen försvaras af Öfversättaren Ewald Heribert Brag, Studerande af Götheborgska Nationen; uti Carolinska Aca- demien den 27 Mars 1839.*

Brag utgav senare i livet *Hvilostunder. Öfversättningsförsök av En Dilettant*, Göteborg, 1878, vari bl. a. dessa översättningar från Byron ingick. Det kan vara av intresse att nämna att en kusin till honom var Eva Brag, verksam i Göteborgs *Handels- och Sjöfartstidning*, en av landets första kvinnliga journalister.

Lind:

Lik ulfven på hjorden Assyriern kom på;
I purpur och guld blott skarorna gå.
Dess lansar blänka i dagen man såg,
Som stjernor på den Galileiska våg.

Två år efter Linds översättning följde den kände publicisten Nils Arfvidssons av *Sardanapalus*, som samma år uppfördes på Kongl. Stora Teatern med flera av dess främsta skådespelare, bl. a. Elise Hvasser och Edward Swartz, i huvudrollerna. Arfvidsson hade redan ett befäst namn som översättare, nämligen av *Ossians sånger* (1842–46), till vilken han skrivit en icke föraktlig historisk-kritisk inledning. Hans tolkning av *Sardanapalus* – som han i ett förord höjer till skyarna – är en förkortad scenversion, där en central scen något olyckligt strukits (Arfvidsson ger den dock i tillägg efter texten). Stycket har kanske främst intresse som återspeglning av byronska åsikter, t. ex. om kvinnans natur, men speciellt genom det härskarideal som Sardanapalus representerar: han vill njuta av livet, han vill att undersåtarna skall kunna leva i fred och välstånd, han föraktar tom krigisk ära men visar mod och beslutsamhet när det gäller. Den upprepade emfas som Byron ger detta motiv har försvagats genom Arfvidssons strykningar.

Om språket i översättningen kan sägas att det är korrekt men gör ett något bedagat intryck genom de många konventionellt dramatiska ordföljderna av typen »jag det vet», »Nej detta / De icke våg».

Vid gränsen till åttiotalet följer översättningar av Byrons två bibliska dramer, *Heaven and Earth* och *Cain*. Översättarna tycks ha haft mycket olika utgångslägen och levnadsomständigheter. Det var friherre Nils Erik Wilhelm af Wetterstedt som tog sig an *Himmel och jord. Mystorium af Lord Byron* och utgav den under pseudonymen W. af W.-dt.⁶⁴ Wetterstedt hade varit envoyé i U.S.A. bland annat, och han var känd som översättare av operatexter som *Norma* och *Kärleksdrycken*.⁶⁵

Året därpå, 1880, utkom *Kain. Ett mysterium af Lord Byron. Öfversättning av J. F. Petersson Fil. Doktor*, på författarens eget förlag och tryckt i Uppsala. Översättaren måste vara identisk med den Johan Fredrik Petersson som 1866 disputerat på en avhandling i historia i Uppsala, och som året därpå utnämndes till adjunkt i historia, latin och tyska vid läroverket i Nyköping.⁶⁶ Senare årsredogörelser från läroverket visar att han också hade undervisning i modersmål och engelska, men att han från 1879 led av ohälsa och 1884 på grund av obotlig bröstsjukdom blev tvungen att sluta tjänstgöra. Det är en ganska fängslande tanke att en man med i förtid bruten hälsa (han var född 1837)

⁶⁴ Stockholm, Jos. Seligman & C:is förlag, 1879. »Mysterium» är strängt taget en oegentlig beteckning. Den användes av Byron själv som underrubrik, men väl i den engelska teaterhistoriska betydelsen, »mystery play».

⁶⁵ Se G. Elgenstierna, *Svenska adelns ättartavlor*, Sthlm, 1934, 8, s. 763.

⁶⁶ *Redogörelse för Nyköpings Högre Elementarläroverk för läsåret 1866–67*, Nyköping, 1867, under rubriken »Lärarne».

satte sig att översätta detta drama, där livets mening och den gudomliga ordningen ifrågasätts.

Petersson hade i så måtto en lättare uppgift än Wetterstedt som *Cain* är tvärsigenom på blankvers och utan de rimmade partier på växlande meter som finns i *Heaven and Earth*. Man kan också säga att han hade en viktigare uppgift, eftersom detta är ett av Byrons verkligt betydande verk, och som ju i hans samtid blivit mycket hårt bedömt för sina åsikters skull.⁶⁷

Båda översättningarna är oklanderliga när det gäller förståelsen av texten. Det som stör en nutida läsare är att ingendera av översättarna vågat frigöra sig från epokens krav på högtidligt dramatiskt språk: förmodligen kände båda sig ytterligare förpliktade genom det bibliska ämnet. Man får alltså dras med »I» som tilltalspronomen, gamla verbformer på -en, och – inte minst i *Kain* – skruvade verb- och pronomenordföljder, som i jämförelse med Byrons raka språk är stilbrytande: »Att vi ej nalkas våga», »som afvund väcka kunde», »Mig följ, jag leder dig». Inte minst störande blir detta i den gripande dialogen mellan Kain och hans syster-hustru Ada i slutscenen.

Under åttiotalet kommer slutligen inte mindre än två fullständiga och en partiell översättning av *Childe Harold's Pilgrimage*, av vilka den sistnämnda är ställvis miserabel, den tidigaste mer än acceptabel och den sista berömvärd – den belönades också med Svenska Akademiens mindre skådepenning i guld.⁶⁸ *Riddar Harold's vallfärd*, översatt av notarien i järnvägstrafikstyrelsen Daniel A. Kruhs utgavs i Stockholm 1882.⁶⁹ Fredrik Sanders *Ur Childe Harold's pilgrimsfärd. Sången om Grekland* (dvs. andra sången) kom 1885. Slutligen kom 1889 *Ung Haralds pilgrimsfärd* av Anders Magnus Malmstedt, läroverksadjunkt i matematik, fysik och svenska i Linköping från 1870.⁷⁰ Av de tre var Sander en känd person: han hade utgivit diktsamlingar, han var fil. dr och statstjänsteman, han forskade amatörmässigt i fornnordisk mytologi och litteratur, och han skrev en tydlig förtjänstfull historik över Nationalmuseum, där han en tid var verksam som amanuens. Han invaldes 1889 i Svenska Akademien. De »Några erinringar» som han lät åtfölja sin översättning är ganska starkt självupptagna. Han rättfärdigar där också att han behandlat spenserstansen med frihet vad rimschemat beträffar – att exakt följa det skulle endast leda till förkonstling och nödrim, hävdar han. Man misstänker starkt att hans motivering i själva verket var att han inte var uppgiften vuxen.

⁶⁷ Det bör nämnas att av första scenen av *Cain* hade ett tolkningsförsök varit infört i den av C. F. Dahlgren och Hammarsköld utgivna *Kometen* i sept. 1826. Se Biller, a. a. s. 133 och H. Olsson, *Carl Jonas Love Almqvist till 1836*, s. 356.

⁶⁸ *SAH*, 1890, s. 31.

⁶⁹ Se B. Meijer, *Svenskt Literatur-Lexikon*, Stockholm, 1886, s. 247. Kruhs utgav också

1877 *Dikter af H. Heine* och 1895 *Känslosamma utflykter i träskor*.

⁷⁰ Se S. G. Dahl, *Läroverks-Matrikel för läsären 1897–1899*, Sthlm, 1899, s. 188.

Malmstedt var lektorsson från Karlstad. Det framgår av årsredogörelser från läroverket i Karlstad under den tid då han var gymnasist där att undervisning i engelska förekom.

Det finns rader i hans översättning som inte är direkt glasklara: »Hvar fått sitt sår, en svag med suckar heta / Af hjernfödd dröm tar sjelfskapt ondt som lån.»

En jämförelse mellan de tre tolkningarna av andra sången utfaller genomgående till Kruhs' och Malmstedts fördel, och i de andra sångerna oftast till Malmstedts, som ganska genomgående präglas av konkretion och modernitet i uttrycket. Ett representativt exempel på stil- och kvalitetsskillnaderna mellan de tre översättningarna är de två första raderna av str. 85 i andra sången:

Sander:

Likväl hur älskligt än i jemrens tid,
Du land för gudar förr och män dem lika!

Kruhs:

O Grekland, minne af en glans, som flytt!
Fast fallen, stor – odödlig fast förbi!

Malmstedt:

Du gångne gudars och heroers land!
Hur skönt i all din sorg du är ändå!

VI

Vad har de svenska översättningarna av Byrons verk spelat för roll för känndomen om och förståelsen av och för hans diktning? I vilken utsträckning stimulerade de författare och kritiker? Var det snarare så att manifesterat kritiskt intresse stimulerade till översättning? Hur många och vad slags läsare fick tolkningarna när de var färskas och senare? I vilken utsträckning hade de konkurrens med översättningar till andra språk, väl företrädesvis tyska? Det är frågor som det vore roligt att veta svaren på, men som endast i ringa grad kan få någon lösning.

Upplagesiffrorna för de enskilda översättningarna är antagligen oåtkomliga, men de kan inte ha varit stora. Dock hör det till saken att flera av Strandbergs tolkningar ju både separattrycktes och sedan infördes i hans samlade verk.

Antalet läsare utanför kritikernas och författarnas krets kommer man självfallet inte heller åt. Utlåningsjournaler från universitetsbiblioteken under de perioder då originalen och översättningarna var som mest aktuella kan ge vissa upplysningar, men av ytterst begränsad räckvidd.

Under 1800-talet kom det över fyrtio översättningar, hela eller partiella, av *Childe Harold's Pilgrimage* till tio olika språk, och av *Manfred* över trettio till tolv språk.⁷¹ Sverige kan sägas ha legat väl framme, avgjort i fråga om antalet överflyttade verk, någorlunda också i fråga om snabbhet. *Childe Harold* fick visserligen vänta på goda översättare till fram mot seklets slut, men arbetet hade dock översatts så tidigt som 1832. Strandbergs *Don Juan* kommer långt

⁷¹ Se A. E. Dyson (ed.), *English Poetry* i Oxford Univ. Press' serie »Select Bibliographical Guides», 1971, s. 213.

före Holger Drachmanns (1880–1882). Det är betecknande att *Manfred* är en av de två tidigast utkomna översättningarna; kanske också att ännu Strindberg hade så höga tankar om verket. Man kan våga antaga att Thomanders tolkning innebar en stimulans – men möjligen i icke obetydlig utsträckning för weltschmerzepigonerna; vilket i så fall inte är översättningens fel.

Vilket inflytande Brandes *Hovedstrømninger* kan ha haft på det senare 1800-talets översättare av de två bibliska dramerna och av *Childe Harold* kan man nog bara spekulera om. Hurpass mycket kritisk uppmärksamhet dessa översättningar tilldrog sig kan man få ett visst mått på genom recensionsförteckningen i *Svenskt pressregister*: överväldigande är det inte.

Man vet också t. ex. att Fröding köpte Kruhs' översättning av *Childe Harold* 1882, och Sjöholm säger att hans exemplar av Strandbergs översättningar »verkar synnerligen väl lästa»,⁷² men eljest visar flera av breven till Mauritz Hellberg och Cecilia Fröding från Görlitz 1890 att han läste Byron i original i Tauchnitzutgåvan.

Förmodligen kan man genom andra brevsamlingar få fram ytterligare en del uppgifter om på vilket sätt några svenska författare tillägnade sig Byron, men detta har jag av förklarliga skäl inte kunnat göra, och ett sökande vore sannolikt inte särskilt givande, utom möjligen i Strandbergs fall.⁷³

Vad som orsakar att det under åren kring 1920 kommer några svenska studier om Byron⁷⁴ kan man åtminstone när det gäller den ene av de två författarna, G. Åman-Nilsson, bestämt peka på: han kände tydligen ett oavvisligt behov av att röja upp i den ryktesflora om Byrons äktenskap och om den famösa incesten med halvsystern som fått ny näring genom Lord Lovelaces (dotterson till skalden) kritiklösa arbete *Astarte* (privattryckt 1905), och även genom 1900-talets första omfattande och på många sätt förtjänstfulla biografi, Ethel C. Maynes från 1912. Även i anglisten Erik Björkmans lilla bok om Byron från 1916 finns en redan i förordet utsagd avsikt att rättfärdiga Byron som person.

En kritiskt medveten internationell Byronlitteratur är av färskare datum. Pionjärarbetet är Helene Richters *Lord Byron. Persönlichkeit und Werk* (1929), aldrig översatt till engelska. Det skulle dröja närmare trettio år tills det biografiska standardverket kom, Leslie A. Marchands *Byron. A Biography* (i tre vol., 1957). Det är Marchand som sedan 1973 också svarar för den kritiska utgåvan av Byrons brev. 1957 kom också ett annat oumbärligt hjälpmedel, *Byron's Don Juan. A Variorum Edition*, med T. G. Steffan och W. W. Pratt som editörer. Den verkliga Byronvägen kom på sextioalet. Även om intresset under de senaste decennierna inriktats framför allt på *Don Juan*, satirerna och *Cain*, är flertalet av sextioalets studier dock sådana som behandlar Byrons

⁷² A. a. s. 188, och se följande sidor.

⁷³ Jämför vad som ovan sagts om korrespondensen Atterbom-Beskow och om Strindbergs brev. Det som finns utgivet av t. ex. Alm-

qvists, Rydbergs och Snoilskys brev ger också klart eller inget resultat.

⁷⁴ Se ovan, s. 60, not 12.

hela oeuvre, och de exotiska berättelserna och den byronska hjältetypen har inte försvunnit ur blickfältet.⁷⁵

Att Byron fortfarande kan locka till översättning på svenska har man åtminstone ett färskt belägg för: Magnus von Platens skickliga och njutbara tolkning av ett parti ur första sången av *Don Juan*.⁷⁶ I och för sig står Strandbergs översättning sig utomordentligt väl, och man kunde önska att åtminstone några av sångerna kunde nytugas och förseas med kommentar. Eller har aptiten på klassiska diktverk, i original eller klassiska översättningar, blivit så klen att något sådant är en närmast skrattretande tanke?

⁷⁵ På svensk botten har S. B. Liljegren ägnat studier åt den byronske hjälten i *Essence and Attitude in English Romanticism*, Uppsala, 1945.

⁷⁶ »Don Juan och Donna Julia» i *Horisont*, nr 1, 1973.